

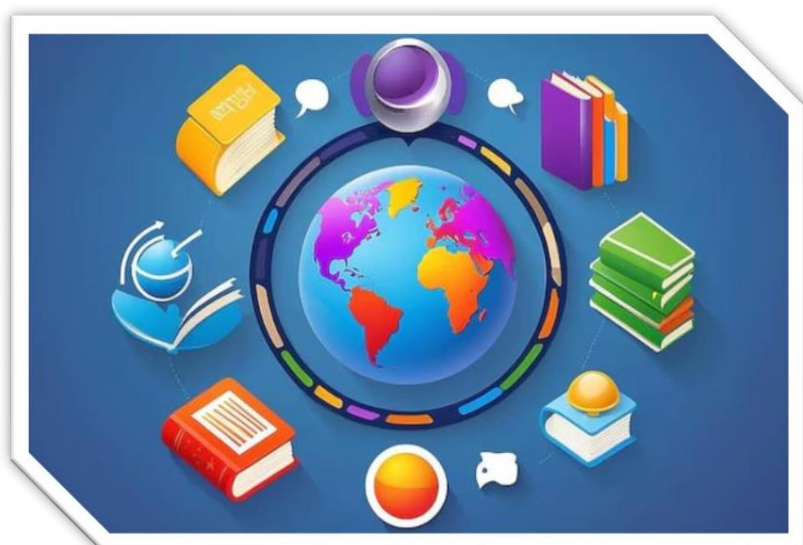
**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI
VAZIRLIGI**

2024

**QASHQADARYO VILOYATI PEDAGOGLARNI
YANGI METODIKALARGA O‘RGATISH
MILLIY MARKAZI**

**Respublika ilmiy-amaliy
anjumani**

**UMUMTA’LIM MAKTAB O‘QITUVCHILARINING TA’LIM
SIFATI MONITORINGI NATIJALARI: MUAMMO VA
YECHIMLAR**

**QASHQADARYO VILOYATI PEDAGOGLARNI YANGI
METODIKALARGA O'RGATISH MILLIY MARKAZI**

**UMUMTA'LIM MAKTAB O'QITUVCHILARINING
TA'LIM SIFATI MONITORINGI NATIJALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYASI
(QASHQADARYO VILOYATI, 2024-YIL 21-IYUN)

**“МОНИТОРИНГ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ УЧИТЕЛЕЙ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ: ПРОБЛЕМЫ И
РЕШЕНИЯ”**

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ
(КАШКАДАРЬИНСКАЯ ОБЛАСТЬ, 21 ИЮНЯ 2024 ГОДА))

**RESULTS OF TEACHING QUALITY MONITORING OF HIGH
SCHOOL TEACHERS: PROBLEMS AND SOLUTIONS**

REPUBLICAN SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE
((KASHKADARYA REGION, JUNE 21, 2024))

MAKTAB O'QUVCHILARI PSIXOLOGIYASINING SHAKLLANISH JARAYONI VA OMILLARI

Abdulazizova Mahfuza

Psi-24/2

Ro'ziboyeva Zilola

Psi-24/1

Abdunazarova Mohinur Anvar qizi

Psi-23/2

Ilmiy maslahatchi : *ChDPU Psixologiya kafedrasi*

O'qituvchisi Burxanova Mavjuda Bekbutayevna

Annotatsiya: O'quv jarayonini o'quvchi shaxsining yosh, psixologik va individual xolatlarini inobatga olgan holda tashkil etish, o'quvchining psixologik xolatini yaxshilash va darsga nisbatan munosabatini muvofiqlashtirish kabi ko'nikmalarni tashkil etishda psixologiyaning ahamiyati yuqori baholanadi. Ushbu maqolada maktab o'quvchilarining individual-psixologik xususiyatlari haqida bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Ekzopsixik, endopsixik, individual-psixologik xususiyat, reflektor, temperament, xarakter, emotsiyalar, motivatsion doiralar.

Inson shaxsi taraqqiyotida biologik va ijtimoiy omillarni o'zaro nisbati muammolari psixologiyada munozarali va murakkab masalalardan biri hisoblanadi. Shaxsning barcha psixik ko'rinishlari uning hayoti davomida shakllanib boradi. Insonning individual-psixologik xususiyatlari deyilganda qobiliyatlar, temperament, xarakter, emotsiyalar, motivatsion doiralar tushuniladi. Bu psixologik xususiyatlar ajralmas tarzda mavjud bo'lib o'zaro bog'liq, shartlangan, inson faoliyatida bir-biriga birikib ketadi.

Kishilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda va ular haqidagi bilimlar amaliy hayotda qo'llanilishi katta ahamiyatga ega bo'lib, ijtimoiy faoliyat va qobiliyatlarni to'liq rivoj topishida muhim rol o'ynaydi. Tarixiy jarayonning ayni bir vaqtda ham mahsuli, ham sub'ekti bo'lgan inson Shaxsi ijtimoiy tuzilishi bilan yonma-yan joylashayotgan va teng huquqqa ega bo'lgan biologik to'zilishni saqlab qola olmaydi. Individ rivojlanishining tabiiy sharoitlari, uning jismoniy tuzilishi nerv va ichki sekretiya bezlari sistemasi, jismoniy tuzilishidagi afzalliklari va nuqsonlari uning individual-psixologik xususiyatlari shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Lekin biologik omillar kishi Shaxsining tarkibiga singib ijtimoiy omilga aylanib qoladi va keyinchalik ijtimoiy shaklda mavjud bo'ladi. Shaxs shakllanishida uning ijtimoiy va tabiiy xislatlari birlikni tashkil etadi va Shaxsning mustaqil kichik

tuzilishi sifatida bir– biriga o‘zidan o‘zi qarshi qo‘yilmaydi. Psixologiyada shaxsda ikki omil biologik va ijtimoiy omillar ta’sirida shakllangan ikkita asosiy kichik struktura mavjudligini ta’kidlaydigan nazariya sezilarli o‘rin egallaydi. Inson shaxsning o‘zi «endopsixik» va «ekzopsixik» tuzilishga ega, degan fikr ilgari surildi. Shaxs tuzilishining kichik strukturasi sifatidagi «endopsixik» to‘zilish bamisoli kishining nerv–psixik to‘zilishga o‘xshash bo‘lgan inson Shaxsining ichki mexanizmi kabi psixik qismlar va funktsiyalarning o‘zaro ichki bog‘liqligini ifoda etadi. «Ekzopsixika»ning tashqi muhitga munosabati bilan, ya’ni Shaxs qanday bo‘lmasin, baribir munosabatga kirishishi mumkin bo‘lgan va Shaxsga qarama–qarshi turadigan to‘zilishlarning barchasiga munosabati bilan belgilanadi. «Endopsixika» moyillik, xotira tafakkur va hayol hususiyatlari, irodaviy zo‘r berish, tashqi ta’sirlarga beriluvchanlik kabi boshqa xislatlarni, «ekzopsixika» esa kishi munosabatlari sistemasini va uning tajribasini, ya’ni uning qiziqishlarini, ideallarini, moyilliklarini, ustun darajadagi his–tuyg‘ularini, shakllangan bilimlari va boshqa belgilarini o‘z ichiga oladi. Tabiiy asosdagi «endopsixika» ijtimoiy omil bilan belgilanadi, «ekzopsixika» esa biologik jihat bilan bog‘liqdir. Shaxsning shakllanishida biologik va ijtimoiy omillarning ahamiyatini bir qancha psixologlar ilmiy ishlarida izchil o‘rgangan bo‘lib, ulardan bir qanchalarining fikr va qarashlarini keltiramiz.

Amerikalik ruhshunos S.Xoll Gekkelning evolyutsiya qonuniyatini psixologiyaga ko‘chirdi. Uning fikriga ko‘ra, «irsiyat» filogenezni onogeneza takrorlaydi. Olimning talqinicha, go‘daklik hayvonlarga xos rivojlanish pallasidan boshqa narsa emas, bolalik esa asosiy mashg‘uloti ovchilik va baliqchilik bo‘lgan qadimgi kishilarning davriga aynan mos keladi. 8-12 yoshlardagi o‘sish davri yovvoyilikning oxiri va sivilizatsiyaning boshlanishiga teng.

O‘spirinlik esa jinsiy yetilishdan boshlanib yetuklik davrigacha romantizmga barobardir. Shveytsariyalik psixolog E.Klapared S.Xolldan farqli ravishda, ontegenez va filogeneza Shaxs psixik funktsiyasini o‘rganish uchun quyidagi holatlarga ahamiyat beradi:

a) organizm ehtiyojini qondirish;

b) reflektor harakat to‘siqqa duch kelsa, ongli harakat vujudga keladi;

v) unga nisbatan ehtiyoj sezsa, unda ma’lum faoliyat turiga yo‘naltiriladi.

Frantsuz psixologi E.Dyurkgeym o‘sish–kishilarning his–tuyg‘usini o‘zlashtirish ekanini, shu tufayli, idrok qilingan tashqi fikrlar va emotsiyalar bolaning ruhiy faoliyatini ifodalanishini, bola tajriba, an’ana, urf–odatlarini taqlid orqali egallashini, biologiyada irsiyat qanchalik ahamiyatli bo‘lsa, taqlid ham jamiyatda shunday o‘rin tutishini uqtiradi .

Shveytsariyalik psixolog J.Piaje insonning kamol topishini bir necha davrlarga ajratib o'rganishi tavsiya etadi:

1. Bola–tashqi muhit–ma'lumotlarni qayta ishlash.
2. Tafakkur:
 - a) ijtimoiy davrgacha;
 - b) ijtimoiy davr.
3. Intelлект:
 - a) sensomotor–2 yoshgacha
 - b) operatsional davrgacha 2–7 yosh;
 - v) yaqqol operatsiyalar davri 8–12;
 - g) rasman, formal operatsiya davri – 12–15 yoshgacha.

Shaxsning ekstrovert va introvert hususiyatlari shveysariyalik medik va psixolog Karl Gustav Yung tomonidan 1923 yilda asoslab berilgan. Hozirgi kunga kelib psixologiya fanida Shaxsning iqtidor hususiyatlari, qobiliyatlarini aniqlash uchun Kettel, Spirmen, Bine, Ayzenk, Raven va boshqa testlardan foydalaniladi. Qiziqish biron-bir sohada to'g'ri yordam beradigan motivdir. Indivud uchun qiziqish, sub'ektiv tarzda olganda, bilish jarayoni tusini kashf etadigan ijobiy xissiy ohangda, ob'ekt bilan chuqurroq tanishishga, u haqda ko'proq bilish, uni anglab yetishga bo'lgan istakda namoyon bo'ladi.

E'tiqod Shaxsni o'z qarashlariga, printsiplariga, dunyoqarashiga muvofiq tarzda ish ko'rishga da'vat etadigan motivlar tizimidir. E'tiqod shaklida namoyon bo'ladigan ehtiyojlarning mazmuni-bu tabiat, tevarakatrodagi olam to'g'risidagi bilimlar va ularning muayyan tarzda tushunilishi demakdir. Bu bilimlar nuqtai nazarlar (falsafiy, estetik, ahloqiy, tabiiy-ilmiy va hokazolar)ning tartibga solingan va ichki uyushgan tizimini tashkil etgan taqdirda kishining dunyoqarashi sifatida talqin qilinishi mumkin.

Dunyoqarash sinfiy xarakterga ega. Kishining fikrlari va g'oyalari, printsiplari uning butun hayoti mazmuni bilan, uning qarashlari tizimiga zarur tarkibiy qismi sifatida kirgan bo'ladi, kishi uchun alohida Shaxsiy mohiyat kasb etadi va shuning uchun ham u bu fikrlar va printsiplarni qaror topshirishga, ularni himoya qilishga, ularni boshqa odamlar ham ma'qul ko'rishlariga erishish uchun qat'iyan ehtiyoj sezadi. Psixologiyada Shaxsning yo'l-yo'riqlari uning u yoki bu ehtiyoji qondirilishiga yordam berishi mumkin bo'lgan faoliyatga tayyorligining, moyilligining o'zi tomonidan anglanilmaydigan holatini belgilaydi. Masalan: birinchi sinf o'quvchilarining muallimaga nisbatan uning har qanday hatti-harakatlariga, shu jumladan biron bir boshqa kishida namoyon bo'lganida bolalarning qarshi harakatini qo'zg'atishi mumkin bo'lgan hatti-harakatlariga nisbatan ham hech qanday tanqidiy yondashish bo'lmaydi.

O'z "Men"ining mavjudligini his qilish shaxsning hali chaqaloqligi paytidayoq

boshlanadigan va o'zoq davom etadigan hamda sobiq ittifoq psixologi I.S.Kon "Men"ning kashf etilishi" deb juda o'rinli atagan shakllanish jarayonining sezgirligi undan tashqaridagi buyumlar tufayli hosil bo'ladigan sezgilardan farqini anglay boshlaydi. So'ngra 2-3 yoshida bola buyumlar bilan o'z xususiy harakatlari jarayoni va natijasida hosil bo'ladigan hursandchilikning katta yoshdagilarning konkret harakatlaridan farqini ajratadi va kattalarga qarata: "Yo'q, men o'zim qilaman!" deydi. U endi o'zini atrofdagi muhitdan faqat ajratib olgan holda emas, balki o'zini boshqalarning hammasiga qarama-qarshi ("Bu seniki emas, meniki!") qo'ygan holda o'zini birinchi marta o'zining xususiy harakatlari va hatti-harakatlari sub'ekti (bolaning nutqida Shaxsiy olmosh paydo bo'ladi) sifatida anglay boshlaydi.

Bu yerda muloqot faoliyatning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Muloqot shaxsning rivojlanishida katta ahamiyatga ega, muloqotsiz shaxsning tarkib topishi shakllanishi mumkin emas. Aynan muloqot jarayonida tajriba o'zlashtiriladi, bilimlar to'planadi, amaliy ko'nikma va malakalar shakllanadi, e'tiqod va qarashlarga erishiladi. Faqat muloqot jarayonidagina ma'naviy ehtiyojlar, axloqiy siyosiy va estetik xislar tarkib topadi va xarakter shakllanadi. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Har bir kishining shaxsi uning individualligini vujudga keltiradigan xislatlar va fazilatlarining faqat unga xos birikuvidan tarkib topgandir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bolalar psixologiyasi va metodikasi.- Z.Nishanova, G.Alimov.
2. O'qituvchi qobiliyati va uni psixologiyada o'rganilishi- K.Qudratova
3. Абдурасулов , Ж. (2024). ХАРБИЙ ЖАМОАНИНГ ПСИХОЛОГИК АСПЕКТЛАРИ. Бюллетень педагогов нового Узбекистана, 2(2), 59–65. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yopa/article/view/28149>
4. Abdurasulov J. (2024). HARBIY PEDAGOGIKANING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQASI. Молодые ученые, 2(6), 48–52. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yo/article/view/28164>
5. Karimova V.M. Psixologiya T-2002 y

D.SH.ELMURODOVA	"MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI" ASOSIDA TALABALARNING TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	153
A.SH.ERGASHEVA	ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA TEXNALOGIYALARNI INNOVATSION TA'LIM SHAROITIDA JORIY ETISH	161
U.T.AHMADJONOV	BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA XXI ASR KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH VA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING AHAMIYATI	164
M.U.QAXXOROVA	BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING ANALITIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI	170
O'IMOMNAZAROVA	O'ZBEK TILI DARSLARIDA XXI ASR KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI	173
G.I.XOLMATOVA	BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING IJODIY TASAVVURLARINI TA'LIMIY O'YINLAR ORQALI OSHIRISH	176
N.H.KARIMOVA I.B.MADRAXIMOVA	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGINI CHET EL METODIKALARINING TADBIQI	178
D.O'.JO'RAYEVA N.XAKIMOVA	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA BOLALARNI BADIY ADABIYOTGA O'RGATISH ASOSIDA ZAMONAVIY BILIM VA KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH	181
G.X.SHODIYEVA D.V.ERGASHEVA	BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA XXI ASR KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA TEXNOLOGIYALAR, XALQARO TAJRIBALAR	184
E.XOLIYOROVA	BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING O'QITISH METODIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA TEXNOLOGIYALAR	186
M. J. SHODIYEVA	BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARIDA 4K MODEL ASOSIDA O'QITISHGA DOIR KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	188
G.I.QOSIMOVA	ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARGA ASOSLANGAN YANGI AVLOD O'QUV DASTURLARI USTIDA ISHLASH	194
O.U.AVLAYEV G.X. EGAMBERDIYEVA	BOSHLANG'ICH SINFI YOSHIDAGI BOLALAR PAST O'ZLASHTIRISH SABABLARI	201
O.U.AVLAYEV M.D. AXMADOVA O.O. BEGMAMATOVA S.YO. XOLIQULOVA	BOSHLANG'ICH SINFI BOLALARINING O'QUV FAOLIYATINING XUSUSIYATLARI	204
K.E.BURIYEVA M. DJALDIBAYEVA S. YODGOROVA	O'QUVCHILARDA O'QUV FAOLIYATI MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISH	207
К.Э.БУРИЕВА Т. НУРИДДИНОВА. Т.ПАК	ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ	209
К.Э.БУРИЕВА К. РАХМАНОВА	МЕТОДИКА УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ КАПИТАЛОМ	211
M.B. BURXANOVA M. ABDULAZIZOVA Z. RO'ZIBOYEVA M. ABDUNAZAROVA	MAKTAB O'QUVCHILARI PSIXOLOGIYASINING SHAKLLANISH JARAYONI VA OMILLARI	213
M.B. BURXANOVA A.B.TURG'UNALIYEVA R. HABIBULLAYEVA O. TOLIPVA	O'SMIRLARNING INTELLEKTUAL RIVOJLANISHIDA PSIXOLOGIK JARAYONLAR	217
D.U.RAXMANOVA B. XOLBOYEVA S. SAFARBOYEVA N. G'AYRATOVA	TALABA INTELLEKTUAL FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISH USULLARI	220
D.U.RAXMANOVA D.I. OZODBOYEVA N.B. G'AYRATOVA U. ABDULHAQOV	TALABALAR INTELLEKTUAL FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI	223
D.U.RAXMANOVA N.B. G'AYRATOVA	TA'LIM MUHITI - TALABALARNING SHAXSIY RIVOJLANISHI VA O'Z USTIDA ISHLASH MAYDONI.	226
Z.D.DILMURODOVA L.R. BOYPO'LATOV R.ABDURAZZOQOVA	KICHIK MAKTAB YOSH O'QUVCHILAR QOBILIYATI VA QIZIQISHLAR PSIXODIAGNOSTIKASI	229
Z.D.DILMURODOVA S.Z. IBROHIMOVA	KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARNING PSIXOLOGIK JARAYONLARI VA XUSUSIYATLARINI SHAKLLANISHI	232